

Генерал-мајор РАДОМАН ЈАКИЋ

ВОЈНИ ПРАВОСУДНИ ОРГАНИ И ЗАШТИТА ЛИЧНОСТИ У ЈНА

Начела и мисли о законитости су код нас нарочито постављени и развијени у Програму Савеза комуниста Југославије по коме: „Друштвено-економски систем социјалистичке демократије може стварати и развијати само активан, материјално и морално заинтересован појединац, човек и грађанин. Лична, политичка, социјална, економска и друга права грађанина постају тако саставни део политичке организације Југославије“. Програм је поставио пред чланове Савеза комуниста Југославије задатке да се боре за остварење таквог система политичке демократије и друштвених односа, који ће људској личности обезбеђивати законом загарантована права, независност и слободу и створити такве друштвене односе који ће радним људима омогућити таква права која даље треба да буду реална снага у кретању социјалистичког друштва напред и у развијању и јачању правних социјалистичких односа. Овакве поставке Програма произилазе из нашег принципијелног схватања да су права људи најбитнији елемент нашег развитка, и да се социјализам не може развијати пуном снагом, а да се у крилу самог социјалистичког система истовремено не проширују могућности да радни људи уживају загарантована и стичу све нова и нова права. Овакве поставке одражавају и наше интернационалистичко схватање, по коме се не бисмо могли борити за права људи уопште, равноправност и потпомагати борбу ослободилачких покрета за национална ослобођења, а да истовремено такву политику не спроводимо у својој земљи.

Овакво схватање произилази из марксистичког принципа по коме ослобођење радничке класе може да буде дело само њених снага, при чему је потребна одговарајућа друштвена, материјална и политичка основа која омогућује да се ликвидирају такви друштвени односи из којих произилазе стварне неједнакости, неправде и привилегије. Овај принцип се историјски остваривао кроз борбу најнапреднијих друштвених снага и покрета усмерену на то да се ликвидирају такви друштвени пореци у којима се гуще права људи и њихове личне слободе, са тежњом да се успостави нов тип политичке демократије који ће омогућити успостављање нових економских, политичких и друштвених односа на основу којих ће се изграђивати такав правни поредак који ће радним људима загарантовати законитост и права.

Социјалистичко друштво увек прихвата прогресивне тековине друштва стечене кроз историјски развитак, примењује их и даље развија ако нису у супротности са основама социјалистичког друштвеног система. Међутим, треба ипак схватити да ни у свим социјалистичким демократијама не може одмах постојати идеална законитост и једнакост свих грађана пред законом, јер у историји није познат такав друштвени систем који је на свим етапама свог развика обезбеђивао подједнака права свим људима. То је свакако резултат класних антагонизама, због којих и социјалистички закони постављају ограничења за одређене категорије људи, док на другој страни настоје да се прошире права друге категорије. Ми смо у прошлости ограничавали права појединим групама грађана, остацима старог друштва који су сматрали да нашу демократију могу користити за несметан подривачки рад против нашег друштвеног уређења, а да то нисмо сматрали нимало незаконитим, јер ограничити њих у правима истовремено је значило створити још повољније услове за наш сопствени развитак.

Законитост је у нашем систему један од принципа по коме су права грађана загарантована Уставом и другим законима, а у случају потребе обезбеђују се судском заштитом. Из овога начела произилази законска и морална обавеза и органа и грађана да своју делатност усаглашавају са законима, а обезбеђење законитости путем суда истовремено обавезује људе и упозорава их на могућност одговорности у случајевима кршења законитости и непоштовања оних права која су личности загарантована.

Кроз наш развитак дошли смо до степена да примену законитости повезујемо са свешћу људи, а проверавамо је кроз свакодневну праксу и рад органа власти и појединаца. Због тога се и брига друштва путем друштвене контроле, поред осталих елемената, испољава у сталном настојању да се ликвидирају сви они услови који могу да проистекну из положаја или функције појединих органа и могућности тих органа да своја овлашћења злоупотребе на штету друштва и појединаца.

Социјализам почиње да се развија у условима знатних материјалних проблема, противуречности и немогућности да се задовоље све потребе људи, у условима када се расподела врши према раду, а не према потребама. Буржоазија као класа је потучена, али елементи старог друштва могу још, овде-онде, да делују на свест људи. У таквим условима друштвене противуречности могу често да буду узрок криминалних активности, али даљња изградња друштва нужно води ка постепеном ишчезавању оних друштвених односа који су база за настајање криминалитета иако тај процес може да буде доста дуг и доста напоран.

Закони штите друштво од повреда које представљају опасност за друштвену заједницу, а даље штите одређена лична и друштвена добра. Ради такве заштите доносе се кривично-правни прописи и примењују санкције против учинилаца друштвено опасних дела. Међутим, учинилац кривичног дела самим тим што је дело учинио није обесправљен и лишен права која његов положај могу учинити лак-

шим. Закони га штите од ма чије самовоље чиме се практично онемогућује да неко буде кажњен за дело које није учинио.

Закони ни једном органу не дозвољавају да сам одређује да ли је нешто што је неко учинио кривично дело или није, већ то сам закон одређује. Тиме се практично онемогућује да неко води своју посебну казнену политику, већ та обавеза припада друштву које мора да учини снажан напор у циљу организованог настојања на сузбијању криминала. У складу са овим и курс рада органа кривичног гоњења креће се у оквирима онога што је закон одредио.

Наше правосуђе и кривично-правни прописи развијали су се упоредо са развитком власти кроз народноослободилачки рат. Од суђења која су се, у почетку устанка, одвијала на народним скуповима, где је народ јавно утицао на одлуке судија, а понекад их и мењао, прешло се на постепено уређивање целокупног правног сектора путем прописа који су све више одражавали наш развитак, а кроз те прописе постављени су неки основни принципи на којима је изграђено наше послератно кривично и процесно законодавство.

Врховни штаб је, 24. маја 1944. године (прописи о организовању судства су доношени и раније), донео Уредбу о војним судовима која је поред других начела истакла неколико процесних, као што су: потпун, усмен и непосредан судски поступак и претрес, прикупљање доказног материјала који предлажу и оптужба и одбрана, дужност суда да брижљиво цени тежину дела и према томе да изриче казне, забрана притварања на основу непроверених података, начело материјалне истине, слободна оцена доказа, право оптуженог на одбрану, обавезно разматрање од другостепеног суда осуда на смрт итд., итд.

Као што се види, ова Уредба истакла је неколико битних принципа који указују на револуционарни извор начела на којима се темељи наш данашњи поступак и одредбе које штите личност.

Закон о кривичном поступку од 1948. године јасно прописује поступке суда, тужилаштва и иследних органа, регулише њихова права и међусобне обавезе, међусобни однос грађана који учествују у кривичном поступку и однос органа кривичног гоњења према грађанима. Кривичним поступком се жели утврдити кривично дело и чињенично стање, а да при том ничим не буде доведен у питање принцип материјалне истине.

Као нарочито значајно закон је одредио да се у кривичном поступку мора поштовати личност и достојанство окривљеног и да се против њега не смеју подузимати никакве мере притиска, обмане или нека друга средства да би се тим путем дошло до његовог признања или какве друге изјаве која би била неповољна за њега.

Наш први закон о кривичном поступку поставио је ислеђење у складу са схватањима напредне правне науке, а затим је спровео и разрадио одређене принципе који су били постављени још у току НОБ и непосредно после ослобођења са циљем да се обезбеде права окривљеног, да се заштити његова личност и да се кроз ислеђење обезбеде сви услови потребни за објективно утврђивање чињеничног стања и за доследно спровођење принципа материјалне истине.

Закон о кривичном поступку од 1953. године донео је неке битне измене по питањима кривичне процедуре које су резултат измењених прилика у целокупном нашем друштвеном животу, с обзиром да тај период представља снажан напредак у развоју демократских друштвених односа. Цео процес изграђивања друштвених односа код нас је тако снажно утицао на развој друштвене свести, да су људи постали веома свесни вредности својих личних права, форми и путева преко којих та права могу остварити у случају повреде, па је и у области кривичног законодавства требало извесне принципе довести у склад са таквим степеном друштвеног развоја.

Одлуке IV пленума СКЈ представљају крупан допринос афирмацији принципа законитости у раду правосудних органа. Сам факат што је СКЈ узео у разматрање ово питање говори о његовој огромној важности. Пленум је одао признање дотадашњем раду правосудних органа и истакао њихов крупан допринос у борби за очување законитости и за учвршћење социјалистичког поретка у нашој земљи.

Посебно је значајно што су на Пленуму осуђени свака самовоља и кршење законитости било да се радило о државним органима или појединцима. У реферату друга Александра Ранковића СКЈ је дао оцену рада правосудних органа, подвукао значај и улогу суда у народној револуцији и послератном периоду, а посебно значај и улогу судова у обезбеђењу личних права грађана.

Истичући потребу даље јачања законитости, Пленум је указао и на неке слабости у раду ових органа, које је требало отклонити, као што су: недовољно познавање проблема социјалистичке изградње, појаве потцењивања улоге судства, несхватање духа закона и формалистичко примењивање прописа, недовољно схватање садржаја судске самосталности, олако покретање кривичног поступка, недостатак правилног критерија при одмеравању казни, слаб квалитет пресуда итд.

Пленум је препоручио подузимање одређених мера којима би се правосудним органима обезбедило одговарајуће место у друштву, осамосталио рад судова, ојачала законитост и сузбијала свака појава самовоље, бирократизма и незаконитости.

Да би се ојачао квалитет ислеђења и обезбедила пуна судска контрола рада иследних органа истакнута је потреба да ислеђење кривичних дела, по правилу, пређе у надлежност судова, а да се тужиоци ангажују на заступању јавне тужбе у предметима кривичног гоњења.

У складу са овим начелима Закон о кривичном поступку од 1953. године одредио је квалитетно нову улогу суда и тужилаштва. Истрага је стављена у надлежност суда, чиме је ислеђење функционисало одвојено од јавног тужиоца. Овде је важно напоменути да су код нас суд и тужилаштво правни органи једне јединствене власти који примењују и у дело спроводе законе којима се штите интереси радних људи, па према томе проширење надлежности суда у односу на ислеђење не треба схватити као неповерење у рад органа тужилаштва. Циљ је био да се доследно спроведе наша казнена политика и да се кроз још бољу организацију правосудних органа и расподелу

овлашћења допринесе пуној афирмацији принципа законитости и материјалне истине, пребацујући за то део одговорности на суд као орган који делује потпуно независно.

Нови закон је детаљно предвидео како се обављају поједине иследне радње у кривичном поступку, посебно оне које залазе у домен личних права окривљеног. То се односи на: претресање стана и лица; привремено одузимање предмета; испитивање окривљеног; режим лишења слободе; саслушање сведока, увиђај, вештачење и сл., углавном, на оне радње код којих би, без јасног законског регулисања, могло доћи до одступања и злоупотреба и које би биле супротне нашем правном поретку и положају личности у нашем друштвеном систему.

Суштина одредби новог (сада важећег) закона о кривичном поступку које обезбеђују личне слободе и права грађана своде се углавном на ово:

1) Лице против кога је покренут кривични поступак не може се сматрати кривим све док се његова кривична одговорност не утврди правоснажном судском пресудом. Исто тако, нико не може да буде кажњен за дело које пре него што је учињено није било законом одређено као кривично дело и за које није законом прописано како ће се казнити онај који га учини.

2) Суд и други органи кривичног гоњења који учествују у кривичном поступку дужни су да потпуно утврде чињенице које су битне и од важности за доношење законите одлуке. Они су дужни да са једнаком пажњом испитују и утврђују како оне чињенице које терете окривљеног тако и оне које му иду у корист.

3) Окривљени има право да се у кривичном поступку брани сам или помоћу адвоката, а закон одређује у којим ће случајевима суд по званичној дужности окривљеном поставити браниоца ако га није сам одабрао.

4) Органи кривичног гоњења су дужни да штите личност и достојанство окривљеног. Стога се забрањује примена сваког физичког и психичког принуђавања, да би се признало кривично дело.

5) Притвор може да траје највише три дана, а преко тога рока само уз решење суда, ако су испуњени одређени законски услови. Лице мора бити саслушано у року од 24 часа, у ком му року мора бити саопштено решење о притвору, против којег има право жалбе.

6) Истрагом руководи и контролише је суд. Она по правилу може трајати два месеца, а преко тога времена само уз решење одговарајућих виших судова и уз испуњење законских услова.

7) Лице које је неправилно осуђено или је незаконито лишено слободе задржавањем у притвору или истражном затвору има право на накнаду материјалне штете. Иначе, окривљеном је обезбеђено право да се против сваке судске одлуке жали вишој судској инстанцији.

8) Органи који учествују у кривичном поступку дужни су да строго поштују и примењују наведена начела, а ако их прекрше падају под удар кривичног закона.

Резимирајући одредбе наших закона које говоре о правима окривљеног треба истаћи као битно да је наш закон о кривичном поступку израђен у складу са принципима нашег савременог законодавства уопште. Закон полази са становишта да окривљени пред судом треба да наступа као слободан човек, па му је то право загарантовано, а његова практична реализација омогућена је применом одговарајућих правних института. Нарочиту заштиту окривљеном пружа закон тиме што изричито забрањује органима кривичног гоњења употребу ма каквих принудних мера или медицинских подухвата којима би се утицало на његову вољу при давању исказа. Јасно је да положај окривљеног не може бити једнак у свим фазама кривичног поступка. Нека су му права донекле ограничена у претходном поступку, али искључиво у интересу правилног вођења истраге, док се сва ограничења укидају у поступку на главном претресу. Међутим, треба истаћи два његова основна права која су му загарантована у свим фазама кривичног поступка а то су: право да се жали суду против разних одлука које га погађају у кривичном поступку, и право на одбрану у свим фазама поступка.

Иако Армија као војна организација има својих специфичности које је чине нешто друкчијом од осталих организација, са становишта законског третирања личности за припаднике Армије не могу важити неки посебни закони који нису у складу са Уставом, другим законима и нашим правним поретком уопште. Васпитање целокупног армијског састава усмерено је у правцу изграђивања слободног човека и таквих међусобних односа који ће ЈНА омогућити несметан развој и напредак, морално-политичко јединство и одговарајућу борбену спремност.

Крајњи циљ законитости у ЈНА је да се путем васпитања и на плану поштовања закона изгради морални лик припадника Армије, да се код њих развије осећање патриотизма, осећање значаја војничких дужности и обавеза и сазнање да се морају, у своме раду и животу, понашати дозвољено и законито. Војнички а истовремено човечни односи су важан фактор за изграђивање и развијање ових елемената, јер се морална снага припадника Армије не заснива на дрилу и слепој послушности, већ на свести о обавезности поштовања законитости и односима који не задиру у личност човека у смислу потцењивања, омаловажавања, вређања или ускраћивања човекових легитимних права. Једна од особина наше Армије је и та што у њој могу постојати чврста дисциплина и законитост на једној страни, а, на другој, човечни и блиски односи између старешина и потчињених. То произилази из карактера и улоге коју ЈНА има у нашем друштву и из повезаности интереса старешинског и борачког састава

Свакодневно свестрано васпитање и брига о људима је једно од начела које произилази из социјалистичког карактера наше Армије. Јасно је да мере које се предузимају ради остварења овог циља могу бити само тако организацијски постављене и спроведене, да ни у ком случају не постану сметња развијању чврсте војничке дисциплине, правих старешинских односа и очувања законитости. Напротив, све се мере постављају тако да допринесу јачању свести сваког при-

падника Армије о потреби очувања законитости, војничке дисциплине и извршавања задатака и наређења постављених од стране старешина.

Војне старешине обавезне су својим функцијама да познају законе, прописе и наређења којима се регулишу њихове службене радње, а војни позив захтева од сваког војног лица да се непрестано војнички, политички и културно усавршава.

Из организације војске произилази да претпостављени наређује потчињеном, али та наређења су у границама закона и других прописа и не могу бити резултат самовоље и произвољности од стране ма ког војног органа или старешине.

Устаљени војни поредак прописује читав систем средстава и метода за очување законитости, а кршење тог поретка представља дисциплински преступ, а у неким случајевима кривично дело. Међутим, у армијским условима веза између кривичне и дисциплинске одговорности је често врло тесна, поготову ако су у питању дела учињена у вршењу или поводом вршења службе, јер је свака повреда војничке дужности или дисциплински преступ или кривично дело.

Наша Армија по свом карактеру има задатак да обезбеђује мирну изградњу земље, па се сваки директан напад на њу појављује као напад на социјалистичку државу и наш друштвени поредак. Група кривичних дела из главе XXV Кривичног закона обухвата одређене друштвено-опасне делатности којима се може утицати на борбену способност Армије и њене унутрашње односе. Ова група кривичних дела је укључена у општи Кривични законик због тога што се ЈНА појављује као чувар социјалистичке државе и не издваја се из њене организације, па нема ни потребе да се заштићује посебним војно-кривичним законима као што је то случај са неким другим армијама.

Међутим, треба ипак знати да та група кривичних дела из главе XXV Кривичног закона има своје специфичности које произилазе из специфичности војне организације. Те специфичности огледају се првенствено у томе што неке делатности које у неким другим организацијама и не морају бити нарочито друштвено опасне, па према томе и кажњиве, ако се појављују у ЈНА могу да изазову веома штетне последице. Зато су и казне за та дела оштре, а ако су дела извршена у мобилном или ратном стању могу се изрећи и оштрије казне.

Из народноослободилачког рата изашли смо са великом и снажном Армијом, али исто тако свесни тога да на њену даљњу изградњу и јачање треба уложити доста труда. У новим условима у којима се наша земља често смо се сукобљавали са остацима старог друштва, било да су се ти остаци појављивали у виду империјалистичке агентуре, бандитских група убациваних из вана и јатаковања, активности клера или отпора мерама органа народне власти, у распиривању шовинизма или у покушају стварања дефетистичких расположења. Због тога смо у Армији морали бити будни и енергични према свим врстама непријатеља ма у ком се виду они појављивали сматрајући да на тај начин обезбеђујемо њено јачање и социјалистичку законитост, при чему нас војно руководство и Савез комуниста нису никада оставили без јасног става и линије.

Поводом поштовања и очувања законитости друг Тито каже: „Поштовање законитости нарочито је важно у нашем децентрализованом систему управљања, у коме је свака недисциплина, свако кршење законитости и свака самовоља веома опасна ствар за интересе читаве заједнице и њен правилан развитак. Због тога ја сматрам да не само највиши већ и нижи и најнижи извршни органи и појединци имају огромну одговорност, они морају добро познавати дух закона, они се морају сами у првом реду строго придржавати закона, тј. не само тумачити већ и први давати примјер њиховом правилном примјеном у животу. Кад то говорим, мислим и на наше суце и тужиоце, који сада имају нарочито велику одговорност да правилно примењују законе у нашем револуционарном развитуку. Они морају стално имати у виду интересе и читаве социјалистичке државне заједнице, морају штитити грађанска права појединаца, имајући у виду да су интереси друштвене заједнице изнад свега. Они морају добро познавати дух револуционарног социјалистичког развитака и правилном примјеном постојећих закона осигурати нормалан револуционарни друштвени развитак... Свака самовоља и противзаконита принуда од стране органа власти сада је не само сувишна већ постаје и штетна и кочи даљи развитак; она сада већ носи у себи елементе контрареволуционарности, јер угрожава повјерење у нову власт и законе, слаби заједницу као цјелину. Сигурност грађана да су њихова права у пуној мери заштићена у друштвеној заједници, представља снажан елемент стабилности цјелокупног друштвеног система, као што дисциплина и поштовање закона од стране сваког грађанина представља снажан елемент јединства, монолитности и јачања укупне свијести грађана о свом друштвеном бићу... Без поштовања законитости нема грађанске дисциплине и обратно — без грађанске дисциплине нема ни поштовања законитости. То су две нераздвојиве ствари које увјетују колективну свијест грађана о њиховим правима и дужностима према својој социјалистичкој заједници“¹⁾

Држећи се ових поставки друга Тита, у ЈНА је учињен ванредан напор да се принцип законитости у раду до краја схвати и у пракси примени. Ако данас анализирамо развојни пут тог процеса кроз резултате, документе и организацијске мере које су подузимане од стране команди, партијских руководстава, правосудних органа и органа безбедности, добија се доста јасна слика заједничких настојања и напора да се и на овом сектору схвати дух и пут изградње наше Армије и да се обезбеди поштовање и примена закона без обзира на то у каквим смо се ситуацијама понекад налазили. Било би погрешно тврдити да и у нашем раду није било незаконитих поступака, али су такви случајеви били више резултат незнања или самовоље појединца, ретко неког органа, и по њима су редовно подузимане одговарајуће кривичне или дисциплинске мере. Оспособљавању кадрова поклањала се посебна пажња, а одређене мере контроле преиспитивањем кон-

¹⁾ Јосип Броз Тито, *Прва реч Председника Републике (Наша стварност* бр. 2, 1953., стр. 65—66).

кретних случајева биле су сталан метод нашег рада. Потребно је ука-зати и на одређене мере контроле које су спровођене по стручној и командној линији, па чак и кроз контролу наређивањем од највишег руководства (контрола стања у затворима, разговор неутралних ор-гана са затвореницима, поступак по жалбама итд.).

Када се радило о лишењу слободе неког припадника Армије одлука о томе је доношена тек после свестраног разматрања у одгова-рајућој команди, а то је обезбеђивало да се искључи свака произвољ-ност и самовоља, тако да су припадници Армије по том питању практично уживали неку врсту имунитета. Вредност оваквог рада и контроле показала се свестраном. Она је потпомогла рад правосудних органа и обезбедила њихову пуну афирмацију у очима припад-ника ЈНА.

Законитост у Армији, одређеније схваћена, значи остваривање задатака и циљева који су изражени у законима и прописима који регулишу војни поредак. Поштовање законитости у ствари значи поштовање војне дисциплине без чега не би било услова за поштовање у Армији шире схваћене социјалистичке законитости. Законитост се у Армији све више појављује као свесни фактор у односима између старешина и потчињених, условљен заједничким интересима, чиме се доприноси стварању погодне атмосфере, међусобног поверења, стабил-ности и опште сигурности припадника Армије. Осећање сигурности, повезано са свешћу о властитој вредности, омогућује сваком појединцу да до краја развије иницијативу, при чему његова индивидуална вред-ност долази до пуног изражаја, што представља значајан фактор у јачању Армије и развијању наших међусобних односа. Ми смо увек полазили од тога да обим права није нашим људима дат једном за свагда и да квалитетне промене на темељу нашег даљњег друштвеног развитка пружају веома велике могућности и за проширење права, али ће она моћи доћи до изражаја само у условима пуне социјали-стичке законитости која обавезују органе, грађане и службена лица да тачно поступају по законима и правним прописима.

Команда као фактор за учвршћење законитости. — Унутра-шњим армијским одредбама регулисане су обавезе команди да преду-зимају превентивне и репресивне мере у односу на разне појаве и де-латности које нарушавају уставени ред у Армији. Посебно је зна-чајно брзо подузимање одређених мера. Члан 61. Закона о војним судовима обавезује сваког старешину да подузима одређене мере у односу на учиниоца кривичног дела, а члан 67. истог закона даје право одређеним старешинама да у оправданим случајевима могу наредити и притвор и на тај начин заћи у сферу најосетљивијег права човека. Члан 360. Кривичног законика даје војним старешинама право да за извесна кривична дела могу изрећи дисциплинске казне „ако је дело добило особито лак вид и ако то захтевају интереси службе и дисци-плине“. При спровођењу овога води се рачуна о томе да значајније одлуке доносе наше старије команде, чиме се жели заштитити личност припадника Армије, и супротставити се схватањима и тенденцијама,

иако ретким, али ипак постојећим, да се предузимањем кривичних мера, макар и за случајеве са незнатном друштвеном опасношћу, може постићи оно што се пропустило постићи руковођењем и добро организованим војничким и политичким радом.

Одговорност старешина за јединицу или установу укључује и одговорност за правилан рад органа кривичног гоњења у тој команди или установи, без обзира на његову формалну самосталност. Из тога проистиче обавеза да старешине прате цео ток и процес расветљавања конкретног случаја, уз повлачење корисних искустава за рад из деликта, пресуда или других околности.

Наше команде одговориће по овом питању законским обавезама само ако брзо, енергично и правично поступају према учиниоцима друштвено опасних дела, како оних где је учинилац познат, тако и у односу на дела где је он непознат. Принцип законитости шире схваћен неће бити спроведен ако се у односу на одређене појаве не предузму мере које тај колектив треба да учврсте. Међутим, нарочито је значајно да се у складу са социјалистичким хуманизмом и односом према човеку примени правилан критериј, тако да човек када мора да буде кажњен, буде кажњен само онолико колико је крив и за оно за што је крив. Међутим, дешава се да се поступак покрене и над лицима над којима ће се касније обуставити или ће дотична лица судском пресудом бити ослобођена. Иако се овакви случајеви до краја не могу избећи, са становишта законитости су за нас значајни, нарочито ако се поступак над њима одуговлачи без разлога, тако да у себи носе неке елементе кршења законитости посматране са становишта третмана и заштите личности. Војно лице које се дуже налази под кривичним поступком а није криво, не може се осећати сигурним, јер ипак треба схватити да појам одговорности пред војним судом и војним кривичним органима код извесних припадника Армије оставља утисак нечег оштријег и nelaгоднијег. Одлуке које проистекну из таквог поступка не могу у колективу постићи онај васпитни ефекат као у случајевима када би се донеле на време. Мада у армијским условима има тешкоћа које објективно утичу у овом правцу, сматрамо да баш те тешкоће обавезују старешине и органе на бржи, бољи и правичан рад.

Улога правосудних органа у учвршћењу законитости. — Оцењујући законитост кроз рад органа кривичног гоњења у ЈНА, не можемо је посматрати само са становишта каква овлашћења закон даје тим органима и да ли су та овлашћења прекорачена или нису, као ни само по томе да ли су окривљенику у поступку доступне формалне гаранције које му закон пружа. Нема никакве сумње у то да је кривично право значајан фактор за заштиту Армије од криминалне делатности, али исто тако не може бити никакве сумње у то да се примена тог права ни у ком случају не може злоупотребити. Макар то било и због неукости, нико нема право да норме кривичног закона примењују на она лица која то не заслужују. То би било тешко кршење законитости а последице незаконитости могу бити веома тешке и различите, јер је незаконитост резултат самовоље и схватања који

имају корен у бирократизму. Насупрот томе, принцип законитости се може остварити само применом таквог правног поретка који гарантује постојање људских права, слободе и омогућује извршавање обавеза.

Правна наука која обрађује материју кривично — процесног права придаје изузетну важност принципу материјалне истине као руководећем у расправљању кривица људи. Утврдити материјалну истину значи утврдити објективно, потпуно и стварно истину о ономе што је предмет испитивања. То налаже посебне обавезе правним органима и органима кривичног гоњења као стручним органима задуженим у својим командама за тај сектор.

Војни судови и спровођење законитости. — Јасно је да у нашим армијским условима треба да се принципа материјалне истине придржавају сви правосудни органи. Ипак, ваља подвући да је војни суд тај орган који је најодговорнији да у конкретном случају утврди истинитост чињеница које су одлучујуће за правичну одлуку, јер суд наступа као најнепристраснији фактор који одлучује у последњој инстанцији, па је због тога његова друштвена одговорност врло велика.

У нашој Армији војни судови су се већ афирмисали саобразно карактеру улоге војног судства, надлежности и садржине рада. Преко судова смо жигосали низ, по Армију, штетних појава и последица, обезбеђивали чување друштвене имовине, доприносили очувању устаљеног војничког реда и дисциплине; кроз примену закона остваривали смо нова схватања друштвеног морала и успешно се борили против потцењивања судске улоге. Преко судова спроводимо одређену друштвену контролу чија ефикасност произилази из самосталности суда итд. Одлуке војних судова остављају снажан печат како на појединце тако и на односе у Армији. Зато сложеност рада војних судова захтева од њих не само стручност већ и одговарајући идејни ниво као услов за афирмацију војног судства и онакве казнене политике какву је нужно спроводити. Нарочито је значајна судска независност, а њу морамо схватити тако да конкретне случајеве војни судови решавају без икаквог утицаја са стране, без поделе кривица на категорије по чину или положају. Поступајући тако судови бране и спроводе општа начела на којима почива правни поредак у Армији. Међутим, независност ни у ком случају не значи и примену правног формализма који онемогућује да се у одређеним случајевима буде разуман и еластичан. Дух закона ће се лакше схватити ако онај који га примењује полази од друштвених односа на основу којих је настао тај закон. Због тога се у складу са настојањима за учвршћењем законитости развијањем личности и самоиницијативе код припадника Армије и војне судије морају уже повезати са животом и збивањима Армије, јер судија који није у курсу ових збивања изложен је опасности да се субјективно постави, да падне под утицај појединаца. Данас велики број наших грађана, а у Армији старешина, учествују у примени закона, а тиме практично пролазе кроз школу у којој се подиже њихова правна свест, што им даје могућност да правилније закључују и о одлукама које доносе војни судови.

Друг Тито каже: „Ми стварамо законе које мора поштовати сваки грађанин, нарочито они који их спроводе. Само строга законитост учвршћује повјерење у власт, самовоља и незаконоје руше то повјерење. Нека нико не мисли да наши обични људи не схваћају појам социјалистичке правде, која се заснива на интересима већине народа, односно на интересима трудбеника, на интересима наше социјалистичке заједнице. Према томе, они који понекад непромишљено чине тешке неправде, нека не мисле да је то у складу са социјалистичком правдом, да је то у интересу наше социјалистичке заједнице. С друге стране, нека знају сви они према којима се поступало неправедно, да ће на основу наших закона увијек наћи заштиту и исправљање учињених неправди“.²⁾

Ово обавезује војне правосудне органе да у складу са задацима на плану идеолошко-политичког васпитања и изграђивања људи у Армији стриктно спроводе законитост кроз примену принципа материјалне истине, уз остале принципе које предвиђа кривични поступак. Такав рад једино омогућује да се кривични процес искључиво води у друштвеном интересу који захтева истину, а самим тим истина по свом садржају постаје васпитач, основни регулатор и циљ свих органа који учествују у том поступку.

Улога војног тужилаштва у остварењу законитости. — По Закону о војном тужиоштву од 1955. године, војно тужилаштво је државни орган који врши функције кривичног гоњења за кривична дела из надлежности војних судова, а има и друга права и дужности која су му законом одређена. Војно тужилаштво се по закону појављује као јединствен орган, чијим радом, а по смерницама државног секретара за послове народне одбране, руководи војни тужилац ЈНА. Њему су подређени сви остали војни тужиоци; он врши надзор над њиховим радом, чиме се обезбеђује јединствено руковођење неопходно за обављање послова из надлежности војног тужиоца.

Законом о кривичном поступку изузета је истрага из надлежности тужиоца, чиме се поред осталог желело постићи да се тужилац као орган гоњења може објективније и са више критичности поставити према доказном материјалу који му је поднесен. Познато је да се никад не може до краја избећи да орган који спроводи ислеђење понекад и прерано донесе закључак па тако и нехотице постаје једностран у прикупљању и оцени доказног материјала и чињеница које су одлучујуће за оцену целог случаја и за састављање оптужнице.

Поред основних законских делатности тужиоца, Закон о војном тужиоштву истиче и једну посебну дужност војног тужиоца која се састоји у откривању кривичних дела и његових починилаца, сарађујући са органима команди и другим органима који раде по том сектору. Ова обавеза намеће војном тужиоштву задатак да развијајући рад по кривичном сектору у целини у оквиру Армије сакупља податке, анализира их, у оквиру својих овлашћења спроводи казнену политику

²⁾ Ј. Б. Тито, *Изградња нове Југославије*, IV, Београд, 1952., стр. 266—267.

и даје одговарајућим командама материјале и податке који су им потребни за руковођење.

Војни тужиоци остварују непосредан контакт са војним истражницима као органима команди, и од тог контакта умногоме зависи правилност у ислеђивању конкретних случајева. Заједно са војним истражницима, органима безбедности и неким другим органима команди војни тужилац се појављује као орган позван да прогони учиниоце појединих врста кривичних дела, а на тај начин доприноси учвршћењу законитости и устаљеног реда у Армији. На другој страни он се појављује и као орган који је обавезан да у складу са одређеним критеријом и казненом политиком уопште у највећој мери штити законитост и личност, на тај начин што ће настојати да у сваком случају ислеђивања буде примењен закон и до краја спроведен принцип материјалне истине.

Захтев за заштиту законитости је моћан правни инструмент у рукама тужиоца који му омогућује да захтева да одговарајући суд укине или преиначи правомоћну судску пресуду, ако се установи да су извршене повреде закона на које тужилац указује. Анализа наше праксе указује да су готово сви захтеви које је улагао војни тужилац усвајани чиме се знатно доприноси учвршћењу принципа законитости.

Војно тужилаштво, исто тако, има право да тражи одлагање или обуставу извршења судских одлука, или решења управних органа ако сматра да је њима повређен закон и да је потребно подузети редовна и ванредна правна средства.

Овлашћења и обавезе војног тужиоца у односу на заштиту законитости су велики. Јасно је да се у борби против штетних појава војна тужилаштва морају ослањати и на остале органе команди, а у неким случајевима им деловање и у целости препустити, јер војна тужилаштва нису ни организацијски у стању да то сама реше. Ово нарочито долази до изражаја у оним командама где не постоје органи војног тужилаштва. Дужност команди у таквим случајевима била би да помогну да се по конкретним случајевима заузме правилан став, да се подуму одређене превентивне и васпитне мере, те да се на неки начин ту у команди филтрирају кривичне пријаве пре него што буду прослеђене војном тужиоцу. Мере против криминала уопште узевши не смеју имати само репресиван карактер, већ претпостављају низ свих оних других подухвата превентивно-васпитног карактера којима се претходно жели постићи одређени циљ. Наравно, у склоп тих мера спадају и репресивне санкције, али оне обично долазе као последње и у случајевима где су заиста нужне. Војно тужилаштво има одговоран задатак да у оквирима опште казнене политике допринесе формирању потребног критерија за примену тих мера кроз правилну оцену друштвене опасности дела, а затим кроз потпунију анализу свих оних других елемената који се односе на починиоца, на његову личност.

Прописивањем висине казни закон је углавном указао на степен друштвене опасности одређених врста кривичних дела. Међутим, критериј се не може прописати једном за свагда и за све случајеве, већ се изграђује кроз оцене и мере које подузимају старешине у сво-

јим командама. Војни тужилац је орган коме су доступни многи подаци и елементи врло значајни за формирање критерија, јер је функционално задужен да их сабира и анализира, па самим тим његов став и настојање да се кроз ставове и мере команди обезбеди поштовање законитости постаје значајан, а у неким случајевима и пресудан чинилац.

Утицај неких других фактора на очување законитости у ЈНА. — Посебно значајно место у очувању законитости представљају разни видови друштвене контроле. Правосудни органи, макар се налазили и у Армији као донекле затвореној организацији, не могу избећи такву контролу. Развиту наше Армије доприноси сваки њен припадник, и војник и старешина, чак и сваки грађанин. Њихов удео у изградњи Армије оправдава интерес за поступке и одлуке војних правосудних органа.

Поводом друштвене контроле судова друг Александар Ранковић је критиковао неке штетне појаве схватања независности па каже: „Али било би погрешно схватити, што се понекад и јавља, да је независност неки принцип који је самом себи сврха и који треба да буде покриће за извесне неодговорне и самоволне поступке суда. Ниједан орган, ниједан функционер или службеник у социјалистичкој демократији не може бити изван контроле јавности ни ослобођен одговорности у вршењу функције која му је од заједнице законом поверена. То исто важи и за суд и судије и у колико им заједница више обезбеђује независност у раду, у толико они морају осећати већу одговорност и настојати да законе примењују онако како су утврђени и сагласно функцији коју закон и законитост имају у нашој земљи“.³⁾

У условима наше демократије непрестано се развија и јача фактор јавног мњења. То што друштво реагује на незаконите поступке и акте у ствари учвршћује законитост. У нашим армијским условима комунисти се јављају као иницијатори и покретачи овакве контроле. Али, да би то могли постићи потребно је да се познају закони и други правни прописи којима се регулише армијски живот. Потребно је да на виши ниво подижемо своју правну свест, било у склопу општих настојања и рада организација Савеза комуниста на плану идеолошко-политичког уздизања, било функционалним оспособљавањем у примени закона и војних прописа или учешћем у раду судова у својству судија-поротника.

Сматрамо потребним посебно указати на два фактора који у нашој Армији могу да нађу још садржајнију примену у циљу најпотпуније афирмације рада правосудних органа. То су учешће пороте у раду војних судова и одбрана пред војним судовима.

Значај судске пороте за учвршћење законитости. — Специфичност војне организације захтева прилагођавање војног судства тој организацији. У раду и организацији војних правосудних органа долазе

³⁾ Говор потпредседника СИБ Александра Ранковића одржан пред Савезном народном скупштином. *Закон о судовима са објашњењима*, стр. 16—17, Београд, 1954., издање Службеног листа ФНРЈ.

до изражаја одређени momenti који обезбеђују утицај војних команди на расправљање одређених појава којима се угрожавају интереси Армије.

Код војних судова закон не познаје установу судије појединца, већ се суђење врши у већу састављеном и од стручних судија и судија-поротника, где се поротници одређују према својствима оптуженог зависно од тога да ли је оптужени војник, подофицир или официр. У том погледу у Армији смо отишли даље од стања у грађанским судовима што је условљено нашим могућностима да то спроведемо. Исто тако у поступку пред војним судовима постоје и друга одступања која омогућују већу демократичност и јачи утицај друштвене контроле. Та одступања која омогућују учешће пороте у решавању ширег броја питања су знатно допринела да се порота афирмише као значајан чинилац у раду војних судова. Током времена смо све више били у ситуацији да за поротнике одређујемо старешине са довољним искуством и добрим познавањем војничког живота, па је то неоспорно допринело потпунијем разјашњавању чињеничког стања, а нарочито оних чињеница за чије су решавање потребни одговарајућа спрема и потпуније познавање војничког живота, чега понекад недостаје професионалним судијама.

Међутим, без обзира на постигнуте успехе, у пракси се код војне пороте испољавају неки недостаци који практично сужавају њихову функцију без обзира на законске одредбе, и у неким случајевима пороту свде на пасивне посматраче што не би смело да буде с обзиром на кадровске могућности Армије. Разумљиво је што поротници при врло разгранатом систему војних прописа не могу да овладају стручно-правном страном. Уосталом то се од њих и не тражи. Међутим, разлог пасивности понекад произилази и из недовољне заинтересованости поротника. Постоји схватање да поротници сматрају своју функционалну дужност далеко значајнијом од почасне дужности поротника. Исто схватање о приоритету редовних дужности постоји и код неких војних старешина из чијих се редова одређују судије-поротници. То се одражава на рад судова као целине јер понекад поротници не дођу на заказани претрес, па се овај мора одгађати, поступак се продужује, чиме се без сумње умањује ефекат касно донесених судских одлука.

Искуство показује далеко већи утицај пороте у расправљању предмета са грађанско-правном материјом, јер су ту поротници припадници одговарајуће службе који својом стручношћу доприносе правилним одлукама.

Несумњиво је да учешће пороте снажно утиче на рад судова, а у одређеном смислу васпитно делује на судије стручњаке. Поред тога што се на тај начин кроз утицај лаичког елемента врши друштвена контрола судова, чињеница да велики број старешина за време свог поротничког мандата учествује у суђењу сама по себи делује на васпитање тих људи, на подизање њихове правне свести, а самим тим и на очување законитости у функционалном раду. Ако бисмо одабирање судија-поротника вршили према потпунијем критерију, политичкој зрелости и животном искуству, за што у Армији постоје пуни услови,

постојала би могућност да се путем утицаја пороте још јаче унапреди рад наших судова и осталих правосудних органа. Функција судије-поротника није формална, као што не може бити формалан ма какав рад којим се утиче на права људи, а понекад одлучује и о њиховој судбини.

О одбрани пред војним судовима. — Наш друштвени систем преко одређених институција обезбеђује грађанима помоћ у остваривању многих њихових права. Посебно место заузима одбрана као институција која обезбеђује пружање правне помоћи окривљеном како би његова права у одређеним ситуацијама дошла што више до изражаја. Заступања пред судовима организују се путем адвокатуре као јавне службе преко које се обезбеђује „пружање правне помоћи грађанима, установама и организацијама како би се остварила њихова права и интереси засновани на закону“.⁴⁾

У ЈНА питање одбране пред војним судовима у целини је регулисано Законом о кривичном поступку и Законом о војним судовима. Ако анализирамо ову институцију видећемо да је она у пракси пролазила кроз неколико фаза у настојањима да се спроведу законске одредбе. Утицај на то имале су свакако и специфичности Армије, армијски ред и поредак, очување војне тајне и услови под којима су радили војни судови и војни правни органи.

Закон о кривичном поступку од 1953. године донео је крупне промене по питању права на одбрану у односу на Закон од 1948. године. Закон дозвољава да окривљени може имати браниоца у свим фазама кривичног поступка. Закон се примењује и у поступку пред војним судовима, али није детаљније разјашњено ко све може да врши улогу браниоца пред војним судовима, већ то судови регулишу у конкретним случајевима према томе да ли би дошло до одавања војне тајне или нарушавања неких других армијских интереса. Најчешће примедбе односиле су се на то што је суд одлучивао да ли ће дозволити адвокату да брани окривљеног или ће ту одбрану препустити војном лицу.

Међутим, развој нашег правосуђа морао је имати утицаја и на формалну одбрану пред војним судовима, јер се није могло допустити да се законске одредбе друкчије примењују пред војним судовима. Зато Закон о војним судовима одређује да бранилац оптуженога може бити адвокат, а даље официр или војни службеник официрског ранга који по могућности треба да има правну спремност. Значи, принципијелно је дозвољено адвокату да се појављује као бранилац пред војним судовима. Међутим, чланом 56. постављено је да истражни судија може одредити да бранилац може бити војно лице ако се кривично дело односи на повреду унутрашњег армијског поретка или ако може доћи до откривања војне тајне. Тиме су дата велика овлашћења суду, а оцена је остављена његовом дискреционом праву. Члан 56. Закона о војним судовима каже да на решење војно-истражног судије није доз-

⁴⁾ Закон о адвокатури од 1957. године, чл. 1.

вољена жалба, а решења председника већа и већа могу се побијати само у жалби на пресуду.

Међутим, питање одбране пред војним судовима треба сагледати не само са становишта да ли је извесним лицима дозвољено или није да бране, већ и са становишта корисности овакве одбране за изналагање материјалне истине, а даље, да ли смо изнашли најбоље организацијске облике који би одговарали степену развитка нашег правосуђа и законских одредби да окривљени може имати браниоца у свим фазама кривичног поступка.

Да би се унапредила ова институција при војним судовима постављени су браниоци предвиђени формацијом који су одређени из редова врло добрих официра правне службе. Замисао је да се преко ове институције као врло демократске прије студиознијем изучавању питања одбране у поступку пред војним правосудним органима са становишта третирања и заштите личности и изналагања најпогоднијих облика и могућности за примену законских одредби о праву на одбрану. Поред тога што би бранилац сам непосредно бранио и тако пружио правну помоћ, институција има првенствено политички карактер са задатком развијања правне сигурности код припадника Армије и сазнања да нико неће бити кажњен од стране војног суда а да му се не пружи могућност да га заштити добра одбрана. Установљење браниоца већ до сада је омогућило да се организовано сакупе досадашња искуства војних судова, при чему су се искристалисала нека питања о којима убудуће треба повести рачуна.

1) Чињеница је да се адвокати који бране пред војним судовима све више афирмишу као добри браниоци. Исто тако је разумљиво што окривљени стичу поверење у адвокате као браниоце, јер се адвокатура све више представља као јавна служба чији се рад цени и од грађана и од органа власти. Има приговора да су одредбе које регулишу питање одбране од стране адвоката пред војним судовима доста уопштено постављене, па да због тога постоји могућност за шире тумачење тих одредби на штету окривљеног. Указује се да би одредбу о повреди унутрашњег армијског поретка и о заштити војне тајне требало јасније поставити и конкретније одредити. Не треба искључити могућност разматрања овог питања ако за то постоје стварни разлози. Тиме би се ускратиле и оне теоретски минималне могућности у погледу произвољног тумачења ове одредбе на штету окривљеног и отклонило свако подозрење на рад војних судова. Међутим, чињеница је да се адвокатима све више и више омогућује да заступају пред војним судовима и да се кроз досадашњи рад већ јасно искристалисао критериј по којем се то решава. Ограничења се односе искључиво на случајеве где је заиста потребно сачувати војну тајну или друге податке који не смеју изићи из оквира Армије.

Ако окривљеник — војно лице има више поверења у адвоката као браниоца, а има могућности да га обезбеди, тада му у принципу то право нико не може ускратити. Друго је питање колико у нашим условима адвокати заиста могу да се прихвате одбране пред војним судовима у свим случајевима где је одбрана потребна, па је због тога

за нас далеко значајнији онај други вид одбране, одбрана преко војних лица правника и старешина, јер се таква одбрана уз потребну организацију може обезбедити готово у свим случајевима.

2) За нас је нарочито значајна одбрана која се пружа од стране официра правне службе, пошто овај вид одбране најчешће долази до примене. Одбрана доброг квалитета од стране војних лица је посебно значајна и због чињенице, преко које се не може прећи, да је окривљени субјективно сигурнији кад га брани адвокат него војно лице, мада има много суштинских елемената који говоре да одбрана од стране војног лица — правника по окривљеника може да буде кориснија, јер војно лице боље познаје армијски живот, војна правила, дисциплину, па самим тим може пружити и реалнију одбрану. Чињеница је да смо по овом питању знатно напредовали и да се данас све више војних лица појављује у улози браниоца који одбрану пажљиво припремају и настоје да остану у улози стварног браниоца од пријема одбране до окончања поступка по правним лековима. Међутим, не треба прећи преко чињенице да многа војна лица не могу да обезбеде добру одбрану у свим фазама кривичног поступка, да се активност браниоца понекад своди на активност у току главног претреса, да бранилац пође на службени пут у времену када треба да брани, да немамо довољан број војних лица правника која бисмо ангажовали као браниоце, да због одређених објективних тешкоћа бранилац не може увек кад то затреба да дође у контакт са окривљеним итд. Ови и низ других проблема одбране налажу да се ради доследнијег поштовања принципа законитости питању одбране пред војним судовима од стране војних лица приђе потпуније. У сваком случају овде долази у обзир ангажовање ширег круга људи из редова војних правника који би се појављивали као браниоци, чиме би се допринело још јачем унапређењу ове институције у оквиру војног правосуђа. У већим местима, а тамо се обично налазе војни судови, ово не би било тешко постићи, јер се ту обично налази и највише правних кадрова.

У будућем раду на унапређењу одбране потребно је размотрити могућност ангажовања извесног броја старешина као бранилаца, без обзира што немају правну спремину, бар у фази претходног поступка и када окривљени нема могућности да дође до правника браниоца. Једини војни правник који има у таквим условима са њим контакт је војни иследник. Пракса показује да је мало случајева где је сам окривљени у претходном поступку захтевао браниоца, док је исто тако у мало случајева бранилац био ангажован од стране родбине окривљеног.

Кад окривљеном у претходном поступку нисмо у стању да редовно обезбедимо за браниоца правника војно лице, принцип законитости, међусобни односи, обавезе команди и старешина у односу на потчињене захтевају да се покаже потребан интерес за окривљено војно лице, те да му се, путем помоћи која би се суштински сводила на утврђивање чињеница и правог стања, помогне у неповољној ситуацији у којој се налази. Кроз који облик да се то спроведе, кроз рад појединаца — старешине или кроз обавезу команде — питање је за разматрање. У целом проблему најбитније је то да команда буде упо-

зната са чињеницама, да у том правцу усмерава рад иследника, да се у оквиру ислеђења осветли све оно што дотичног терети и брани, и да се на тај начин код окривљеног ствара потребна сигурност и поверење у војно правосуђе. Коначно, није без значаја да ли ће и родитељи чији је син за време одслужења свога војног рока дошао под удар кривичног закона бити сигурни у то да ће им син бити осуђен од стране војног суда само ако буде крив и онолико колико је крив.

3) Са становишта могућности да се обезбеди одбрана суштински су у неравноправном положају официри, подофицири и војници. Док су старешине готово редовно у ситуацији да обезбеде добру одбрану ако то желе, било преко адвоката или преко стручног војног лица, војници то нису увек у могућности. Не због тога што им се то спречава законом, поступком команде, иследног или неког правосудног органа већ због тешкоћа да се то организацијски и у пракси спроведе с обзиром на специфичност живота и дислокацију јединица. По нашем мишљењу војника који је окривљен није довољно само упозорити и упознати да има право на браниоца, већ му и објаснити на који начин он то може најлакше да реши и створити за то услове. Војнику служба онемогућује да пође у град и ангажује адвоката кад му затреба; знатан број војника којима се суди је ван гарнизона у којем је место суда; многи војници крију од својих родитеља да се над њима води кривични поступак, па на тај начин онемогућују да им родитељи помогну, а сами немају могућности да плате адвоката, док се у пракси често поставља и обим категорије лица која су стварно у ситуацији да су неспособна да се сами успешно бране.

Војни судови у свим случајевима где је то законом обавезно постављају окривљеном браниоца по службеној дужности. То је суд обавезан учинити и то је највише што у досадашњим условима може да учини. Међутим, практично, пред војним судовима се проширује круг лица која су неспособна да се сама успешно бране. То су обично лица из забачених крајева, културно и политички заосталија, понекад неписмена, лица са неразвијеним схватањима улоге суда, затим, лица за која се после лекарског прегледа установи да су психички поремећена до извесне мере, али не толико да би то искључило њихову одговорност, итд. Сам факат да се војник налази пред војним судом као окривљени и да му суде официри и подофицири утиче на његову прибраност, а у случајевима где је чињенично стање теже утврдити он сам не може довољно допринети утврђивању чињеница и предочити начин на који да се чињенице провере и утврди истина. Оваква лица је понекад врло тешко убедити да узму браниоца јер немају јасну представу шта за њега значи одбрана и тек на главном претресу кад увиде да се бранилац за њих истински залаже стичу поверење у одбрану.

4) Много се питања појављује у вези са могућношћу спровођења одбране у претходном поступку, када је окривљени у истражном завору, у поступку по правним лековима, питања у вези с одговорношћу старешина да се дотични случај правилно иследи, итд.

Кад указујемо само на нека питања одбране у поступку пред војним судовима и војним иследним органима не постављамо их зато што смо по тим питањима до сада кршили законитост. У немогућности да се пружи одбрана у свим случајевима упорно смо се залагали за то да се сваки случај са становишта материјалне истине разјасни ислеђењем чиме смо добрим делом надокнађивали оно што до сада, неким категоријама лица, нисмо могли пружити путем боље организоване одбране. Проблеми који се појављују код нас појављују се и у свим другим армијама јер су ти проблеми условљени армијским специфичностима. Међутим, с обзиром на наше гледање на улогу личности у социјализму и наша настојања да обезбедимо сваком припаднику Армије место и одговарајући удео у њеној изградњи, потребно је размислити о могућностима како да им се обезбеди све што им је законом загарантовано како се ни за тренутак код припадника Армије не би поколебала правна сигурност и вера у правилност рада војних правосудних органа.

Ако о проблему законитости у раду правосудних органа и органа кривичног гоњења у Армији дискутујемо и разматрамо га са ширег становишта, то ни у ком случају не значи да законитост треба схватити тако да се иде линијом која би практично негирала обавезу извршавања војничких дужности и задатака, а самим тим и законитости, нити да се не води рачуна о чврстом ставу и санкцијама према свима који вређају друштвене интересе, интересе Армије, или интересе појединих грађана. Војничка дисциплина је снага и фактор од којег зависи борбена способност наше Армије. Смисао и садржај дисциплине захтевају поштовање законитости, потчињавање личних интереса заједничким, и усмеравање рада свих припадника Армије ка ономе што је може само ојачати и унапредити.

У нашој Армији дисциплина правосудних и других органа кривичног гоњења поред осталог значи доследно поштовање, примену закона и спровођење онакве казнене политике која омогућује успешно сузбијање свих оних штетних делатности које могу да се одразе на борбену спремност и унутрашње односе у Армији, уз спровођење оних принципа које налажу социјалистичка етика и хуманизам, а који обавезује да се људима учине доступним све оне правне могућности које им путем закона пружа заједница ради остварења и заштите њихових права, развијања и пуне афирмације њихове позитивне личности.